

Dr. Zora Rutar Ilc, Zavod RS za šolstvo

RECENZIJI: POTOVANJE V NEZNANO, NAVODILA S PRIROČNIKOM ZA OBRAVNAVO MEDVRSTNIŠKEGA NASILJA V VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNIH ZAVODIH

POTOVANJE V NEZNANO

A Journey to the Unknown: The Rights of Unaccompanied Migrant Children: Between Theory and Practice (Sedmak, M., Lenarčič, B., Medarič, Z., Žakelj, T., ur., Koper, 2015: Annales)

»Moja največja želja je, da bi živel s svojo družino, da bi končal šolanje in živel mirno življenje. To si želim.« (Mladostnik brez spremstva v Franciji)

»Nisem se počutil dobro ... ker nisem imel ničesar. Ničesar nisem imel! Nisem imel prijateljev, nikogar. Z nikomer se celo nisem mogel pogovarjati v nobenem jeziku.« (Mladostnik brez spremstva v Sloveniji)

To sta le dve od pretresljivih izjav (s platnic knjige, ki jo predstavljamo) iz ust otrok in mladostnikov beguncev brez spremstva, ki so jih v okviru mednarodnega projekta v pogovorih zbrali in predstavili raziskovalci Primorske univerze. Kot pravijo v uvodu, so knjigo posvetili otrokom in mladostnikom, ki so zapustili svoje domove in države v želji po mirnem in »normalnem« življenju. Ker so brez spremstva, so posebej ranljivi, posebej izpostavljeni številnim tveganjem in nevarnostim. Knjiga je »poskus razkrivanja šibkosti in napak institucionaliziranih sistemov določenih evropskih držav pri soočanju s problemom otrok in mladostnikov brez spremstva na poti« (str. v knjigi: 7). O njihovem položaju se sicer veliko razpravlja na ravni politike in politik, manj pa je bilo na to temo opravljenih raziskav oz. so bile te osredotočene predvsem na položaj ranljivih skupin (npr. na njihove pravice, na njihov psihični status oz. počutje, na socialni status ...) in so gradile na njihovi pasivni vlogi. Vse bolj so zato pomembne interpretacije, v katerih mladostniki brez spremstva uporabljajo najrazličnejše preživetvene strategije, imajo različne namere in so aktivni pri sprejemanju izbir in odločitev.

Na takšnih predpostavkah temelji tudi mednarodni projekt, v okviru katerega je nastala knjiga in ki nosi zgovoren naslov »In Whose Best Interest? Exploring Unaccompanied Minors' Rights through the Lens of Migration and Asylum Processes«.

Projekt se prvenstveno ukvarja z različnimi vidiki »najboljšega interesa otrok« v migracijskih in azilnih procesih, ki med drugim zadeva: bolj odgovoren podporni sistem, zagotavljanje načela enakih pravic (npr. do izobraževanja ali medicinske oskrbe ...) v praksi, izboljševanje življenjskih razmer, ponudbo primernih namestitvenih zmogljivosti, ki zadovoljujejo osnovne bivalne potrebe mladostnika, hrano, ki upošteva medkulturne razlike, in

omogočanje priložnosti za lastno pripravo hrane, celostno zdravstveno in psihološko oskrbo vključno s preseganjem jezikovnih in medkulturnih razlik ..., predvsem pa je treba zagotoviti tudi primerno trajanje vseh pravnih postopkov, primerno občutljivo obravnavo in mehkejši prehod iz otroštva v odraslost, vključno z omogočanjem neodvisnosti. »Nujno je zagotoviti bolj učinkovit podporni sistem za celostno integracijo mladostnikov brez spremstva v družbe gostiteljice. Mladostniki brez spremstva so namreč pogosto prostorsko in socialno ločeni, kar povzroča socialno izolacijo, omejene možnosti za socializacijo, omejene izobraževalne priložnosti, omejen razvoj kulturnih, jezikovnih in socialnih kompetenc, kar dodatno preprečuje normalno funkcioniranje v družbi, v kateri živijo.« (str. 34) Avtorji opozarjajo tudi na kontroverzne medicinske in policijske postopke, predvsem pa na zelo ponižujoče postopke ugotavljanja starosti. Knjiga tako skozi prepričljive avtentične izjave mladostnikov samih in skozi pričevanja njihovih zastopnikov ter članov nevladnih organizacij ob zgoraj navedenih kriterijih evidentira ovire in razkorake v implementaciji njihovih pravic (npr. postopke ob prehodu meje, pravno zastopstvo, postopke ugotavljanja starosti, delo socialnih služb) v Sloveniji, Franciji in Veliki Britaniji ter kriči po izboljšavah. Zaokroža jo večstranski zapis intervjuja z zdaj že odraslim mladeničem, ki je k nam pri 16 letih pribežal pred vojno. Kot zapiše intervjuvarka: »Zgodba govori sama zase.« (str. 233) Da se ne bomo slučajno (še) kdaj sklicevali na to, da so to sicer otroci, niso pa »naši« otroci! (str. 30)

NAVODILA S PRIROČNIKOM ZA OBRAVNAVO MEDVRSTNIŠKEGA NASILJA V VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNIH ZAVODIH

<http://www.zrss.si/zalozba/digitalna-bralnica/podrobno?publikacija=124>

Ob vse pogostejših pojavih medvrstniškega nasilja na šolah, ki so lani eskalirali z zelo odmevnim primerom, je dozorela odločitev, da se sicer številno in obsežno strokovno gradivo, ki je na razpolago šolam, nadgradi z zelo konkretnimi navodili za ravnanje v primerih pojavljanja medvrstniškega nasilja. Pod okriljem Zavoda RS za šolstvo je delovna skupina, ki so jo sestavljale strokovnjakinje različnih profilov – od pedagoškega do pravnega (Tanja Novakovič, Doroteja Lešnik Mugnaioni, Ingrid Klemenčič, Katja Filipčič) –, pripravila gradivo z delovnim

naslovom »Navodila s priročnikom za obravnavo medvrstniškega nasilja v vzgojno-izobraževalnih zavodih«.

Kot avtorice pojasnjujejo v uvodu, je glavni namen pedagoškim delavcem olajšati razumevanje pojava medvrstniškega nasilja in prispevati k njihovem ustreznemu in učinkovitemu odzivanju oz. ukrepanju ob zaznavi medvrstniškega nasilja, še posebej hujših oblik. Kot temelj so avtorice uporabile še vedno aktualne »Smernice za analizo, preprečevanje in obravnavo/obvladovanje nasilja v šolskem prostoru« (leta 2004 pripravljene s strani Komisije za analizo problematike nasilja v slovenskem šolstvu), vendar pa, kot ugotavljajo avtorice Navodil, čedalje pogostejše pojavljanje medvrstniškega nasilja v prihodnje terja še bolj učinkovit in sistematičen pristop.

Pomembno je, da torej ne gre za nov obvezujoč pravni akt, ki bi, kot pravijo avtorice, »vzgojno-izobraževalne zavode še dodatno obremenil z novimi nalogami in s tem morebiti hromil njihovo osnovno delo ...«, ampak za konkretne strokovne usmeritve za spoprijemanje z izzivi medvrstniškega nasilja, pa tudi za oblikovanje strategije njegovega preprečevanja.

Dokument je sestavljen iz dveh delov:

- iz navodil za obravnavo medvrstniškega nasilja v vzgojno-izobraževalnih zavodih in
- iz priročnika – ki bolj poglobljeno in ob konkretnih primerih pojasnjuje ključne vidike obravnave medvrstniškega nasilja v vzgojno-izobraževalnih zavodih.

Navodila jasno, jedrnato in pregledno opisujejo tako takojšnjo kot procesno intervencijo, ki ju kasneje v priročniku najdemo takole shematično prikazani (povzeto po Lešnik Mugnaioni in Klemenčič 2014: 49):

Shema ukrepanja ob medvrstniškem nasilju (Protokol 2015)

Takojšnja intervencija
<ul style="list-style-type: none"> • takojšnja ustavitve nasilja in zaščita žrtve nasilja (vsak zaposleni)
Procesna intervencija
<ul style="list-style-type: none"> • delo z žrtvijo (glede na kompetence strokovnega delavca) • delo s povzročiteljem • delo z razredom • vključitev drugih institucij (policija, CSD) (Delo v timu: vsaj ravnatelj, svetovalni delavec in razrednik)

Takojšnja intervencija se nanaša na zaščito otroka žrtve in nudenje pogovora in čustvene podpore, obveščanje in zapis dogodka (ki se ga izroči svetovalni službi). »Svetovalna služba nato po potrebi oblikuje načrt za preprečitev nadaljevanja nasilja, ločeno se pogovori z otrokom žrtvijo in povzročiteljem nasilja ter po potrebi z

opazovalci dogodka in izdela zapis pogovora z namenom razjasnitve situacije. V odsotnosti šolske svetovalne službe ali če šolska svetovalna služba oceni, da je to potrebno, pa ločene pogovore iz prejšnjega odstavka opravi ravnatelj ali pomočnik ravnatelja.«

Procesna intervencija pa se nanaša na nadaljnje naloge šolske svetovalne službe (svetovalno delo z otrokom žrtvijo in povzročiteljem nasilja ter razgovor s starši) in naloge tima (ki zadevajo nadaljnje aktivnosti, kot npr. načrt pomoči za žrtev, vzgojno ukrepanje za povzročitelja, delo s starši, oddelkom, zunanji institucijami itn.).

V navodilih so tako opredeljene tudi vloge in pristojnosti različnih služb: »koga v takih primerih obveščamo, katere informacije zapišemo v zapis zaznave nasilja, kakšno naj bo nadaljnje ukrepanje, kdo oblikuje tim, kakšne so vloge posameznih strokovnih delavcev v timu, kdo in na kakšen način dela z žrtvijo, povzročiteljem, opazovalci in starši ter v katerih primerih je potrebno sodelovanje z zunanjimi institucijami«.

Priročnik obe intervenciji (takojšnjo in procesno) podrobneje in konkretno predstavi, obširneje pa pojasni tudi izrazoslovje in ključne pojme, dinamiko medvrstniškega nasilja, pogoste in aktualne oblike nasilja med vrstniki, najbolj pogoste znake, po katerih lahko prepoznamo pojav medvrstniškega nasilja, in s tem v zvezi opozarja na pomen občutljivosti učiteljev/vzgojiteljev do medvrstniškega nasilja oz. pravočasnost zaznavanja. V ta namen je posebej izpostavljeno, kako pomembno je »opaziti dogajanje, poslušati in slišati, prepoznati klice na pomoč, prepoznati oblike nasilja ... biti pozoren na dejavnike tveganja ... in iskati pomoč, če sami ne znamo«. V priročniku so podrobno opisane tudi aktivnosti vseh pristojnih strokovnjakov in služb.

Posebne pozornosti so deležna načela obravnave, ki jih utemeljuje stroka (povzeto po Lešnik Mugnaioni in Klemenčič, 2014: 45; Filipčič in Klemenčič, 2011: 23):

- Ničelna toleranca do nasilja.
- Žrtvi verjamemo.
- Individualno doživljanje nasilja: ne sodimo nasilja po lastnih čustvih in izkušnjah.
- Nasilno vedenje je izbira. Za nasilje je odgovoren povzročitelj.
- Ne minimaliziramo nasilja.
- Ne obljublamo.
- Podpiramo žrtev pri iskanju izhoda iz nasilne situacije.
- Ne soočamo žrtve in povzročitelja.
- Ne prelagamo odgovornosti za ukrepanje na druge.

Nanje se navezujejo tudi osnovna načela zaupnega pogovora z žrtvijo, med drugim to, da otroka razbremenimo občutkov krivde in mu damo jasno vedeti, da za nasilje ni kriv on, temveč je zanj odgovorna oseba, ki je nasilna; da ne opravičujemo nasilja, ki ga je doživel, da mu dovolimo izraziti vsa čustva in da se z njim

pogovarjamo tako in toliko, kot zmore, z veliko mero obzirnosti, mirnosti in zaupljivosti. V pogovoru ga poslušamo, podpremo pri izražanju vseh čustev, ne vrednotimo, podpiramo, spodbujamo k iskanju rešitev.

Posebej poudarjeno je sporočilo, povzeto po avtorici M. Pušnik (2012), da je pri delu z žrtvijo ključno ustvarjanje občutka varnosti, zaupljivosti in sprejetosti ter nedvoumno sporočanje, da žrtev ni kriva za nasilje, da je to vedno nesprejemljivo in da bomo žrtev podprli pri skupnem iskanju rešitev.

V priročniku je predstavljen tudi način vodenja pogovora s povzročiteljem, katerega cilj je, da povzročitelj sprejme odgovornost za storjeno nasilje.

Prav tako je navedeno, kako delati z opazovalci (in jih senzibilizirati za njihov del odgovornosti) in starši, opisano pa je tudi sodelovanje z zunanjimi strokovnimi službami in organi.

Priročnik zaokroža pregled preventivnih modelov, ki jih avtorice (po Muršič, Filipčič, Klemenčič, Pušnik, Lešnik Mugnaioni, 2012) razvrstijo v naslednje tri skupine:

1. Modeli, katerih cilj je pri otrocih povečati razumevanje pojava nasilja in jih naučiti aktivnega soočanja z nasilnim vedenjem; pri teh modelih se preko delavnic, igre vlog, interaktivnih predavanj, projektnih dnevov poskuša otrokom predstaviti značilnosti ter različne oblike nasilja, to, kako ga prepoznati, kako pomagati vrstniku, kako se odzvati na nasilno vedenje, komu povedati ...
2. Modeli, ki se usmerjajo v vzroke za izbiro nasilja v medosebnih odnosih in komunikaciji ter v

učenje vedenj, ki neposredno preprečujejo nasilna dejanja, npr. grajenje asertivnosti, dobre samopodobe in samospoštovanja, učenje reševanja sporov in konfliktov na konstruktiven način (npr. vrstniška mediacija), učenje samostojnega reševanja problemov na nenasilen način in krepitev t. i. emocionalne pismenosti.

3. Modeli, katerih cilj je preprečevati medvrstniško nasilje v njegovem družbenem in strukturnem izvoru, torej ukvarjanje s strukturnimi dejavniki tveganja in ne toliko s psihosocialnimi vidiki osebnosti. Če sta prejšnja dva modela lahko povsem v domeni šole (ki se po potrebi obrne na nevladne organizacije), pa je pri tem modelu nujen multiprofesionalen pristop, ki vključuje sociološko, (socialno)pedagoško, psihološko, kriminološko, socialnovarstveno analizo stanja v VIZ in v njenem okolju ter sodelovanje z lokalno skupnostjo in njenimi institucijami.

Naj končamo s sklepnimi mislimi avtoric samih: »Ko se odločamo o obliki preventive pred nasiljem v VIZ, je treba najprej opredeliti pot in korake njegove obravnave. Učinkovita in strokovna obravnava storjenega nasilnega dejanja je namreč najboljša oblika preventive. Sporočila, ki jih vodstvo VIZ, šolska svetovalna služba ter učitelji/vzgojitelji dajo otrokom, staršem in lokalnemu okolju s hitro, strokovno in odločno obravnavo zaznanega nasilja, so neprecenljiva in najboljša možna zaščita pred njegovo ponovitvijo.«

VIRI IN LITERATURA

- Filipčič, K., Klemenčič, I. (2011). *Obravnavanje nasilja v družini*. Priročnik za zaposlene v vzgojno-izobraževalnih zavodih. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
- Lešnik Mugnaioni, D. in Klemenčič, I. (2012). »Smernice za obravnavo vrstniškega nasilja v šoli.« V: *Vodenje v vzgoji in izobraževanju*. 1/2014. 33–57. Kranj: Šola za ravnatelje.
- Lešnik Mugnaioni, D., Koren, A., Logaj, V., Brejc, M. (2009). *Nasilje v šoli: opredelitev, prepoznavanje, preprečevanje in obravnava*. Kranj: Šola za ravnatelje.
- Muršič, M. (2012). »Prekiniti krog nasilja.« V: (O)krog nasilja v družini in šoli, ur. M. Muršič. 7–42. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
- Muršič, M., Filipčič, K., Klemenčič, I., Pušnik, M., Lešnik Mugnaioni, D. (2012). (O)krog nasilja v družini in šoli, ur. M. Muršič. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
- Navodila s priročnikom za obravnavo medvrstniškega nasilja v vzgojno-izobraževalnih zavodih*. (2016). Zavod Republike Slovenije za šolstvo. <http://www.zrss.si/zalozba/digitalna-bralnica/podrobno?publikacija=124> (dostopno 18. 8. 2016).
- Pušnik, M. (2012). »Nasilje v šoli v krogu nasilja.« V: (O)krog nasilja v družini in šoli, ur. M. Muršič. 107–143. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.